

ESTUDIS DE PSICOLOGIA ÈTNICA

EL CONCEPTE DE « MENTALITAT PRIMITIVA » (1)

Un dels desenrotllaments més interessants de la Psicologia moderna és la constitució, com a rama especialitzada, de la Psicologia ètnica.

La Psicologia ètnica, conreada amb diverses denominacions (2), és un complement i un pressupost alhora dels estudis antropològics i etnogràfics. La Psicologia ètnica opera sobre els mateixos materials dels antropòlegs i etnòlegs; mercès, però, a la labor psicològica és possible arribar a un estudi més profund i a una interpretació més fina i exacta dels esmentats materials, en profit general de les ciències filosòfiques i socials que reben de la novella disciplina insospitades il·luminacions.

Sense detenir-nos a fer una crítica de la manera vaga i indecisa amb què ha

(1) El present treball és el resum de la primera part d'un curset donat, durant el curs acadèmic de 1922-1923, en el Seminari de la meua Càtedra d'Ètica (Facultat de Filosofia i Lletres) de la Universitat de Barcelona. La segona part del curset, que serà publicada oportunament, fou un assaig de determinació d'algunes característiques de la mentalitat primitiva entesa en son ample sentit (Psicologia comparada del noi, de l'home prehistòric, del salvatge i de l'home folklòric) a base principalment de materials de l'*Arxiu de Psicologia col·lectiva i Ètica hispanes* i de l'*Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya* que venen funcionant en l'esmentat Seminari des de 1912 i 1915 respectivament.

(2) Ha sigut anomenada també *Psicologia dels primitius*, *Psicologia etnogràfica*, *Psicologia racial* i *Psicologia folklòrica*. A Alemanya se l'ha confosa o millor dit, ha sigut conreada dintre del moviment de la *Völkerpsychologie* (Psicologia dels pobles). Nosaltres mateixos, en treballs anteriors, hem incorregut en aquesta darrera confusió.

Ens hem convençut, però, que convé mantenir la denominació de *Psicologia ètnica* al costat de la denominació de *Psicologia dels pobles*. Efectivament: hi ha una Psicologia dels pobles feta a base exclusivament de les manifestacions més desenrotllades de l'esperit: l'art, la ciència, la filosofia, l'estudi comparatiu de les grans institucions i dels homes representatius, etc. La Psicologia ètnica versa sobre les manifestacions culturals més primitives. En els pobles anomenats primitius llur psicologia és purament ètnica; si es tracta, però, d'un poble civilitzat, la seva psicologia completa comprendrà dues parts, o millor, dues psicologies que no sempre són paral·leles, a saber: 1) la psicologia intentada sobre els productes col·lectius més desenrotllats a què suara ens hem referit, i 2) la psicologia pròpiament ètnica que estudia les manifestacions populars tradicionals: les creences, el llenguatge, els usos i costums, els ritus, les llegendes, etc. Aquesta segona psicologia constitueix el veritable *substratum* de la primera i és la font més viva de l'esperit nacional, el qual matisa totes les manifestacions d'un poble, sense exceptuar aquelles de caràcter més universal, com la ciència i la filosofia.

estat presentada la Psicologia ètnica per algun dels autors que més han contribuït a vulgaritzar la seva denominació (1), és hora ja d'assignar a aquesta disciplina un contingut ben precís, marcant de passada el seu caràcter propi en front de les altres disciplines psicològiques i socials que li són més afins. Si haguéssim de donar una definició breu i comprensiva que ens permetés seguir endavant, diríem que la Psicologia ètnica té per objecte l'estudi de la mentalitat primitiva.

L'interessant, difícil i urgent alhora és arribar a un acord sobre l'abast i extensió del concepte de «mentalitat primitiva», puix la resolució d'aquest punt cabdal ens permetrà ovirar els problemes característics de la Psicologia ètnica i puntualitzar els seus mètodes propis. Tal és l'intent d'aquest assaig.

* * *

Algú ha definit la «mentalitat» com el «conjunt de les disposicions intel·lectuals, de les tendències afectives i de les creences fonamentals d'un individu o d'un poble» (2). Contra l'opinió que considera el terme «mentalitat» com un neologisme inútil (3), nosaltres voldríem veure arrelat l'ús d'aquest mot, perquè entenem que respon a una veritable necessitat científica (4). Els termes «psicologia» i «psiquisme», manejats indistintament pels antropòlegs, etnòlegs i psicòlegs, tenen una significació massa ampla i no són aptes a substituir en molts casos l'ús privatiu del terme «mentalitat». El concepte de mentalitat és específicament humà. Segons una ja llarga tradició científica que podríem remontar a Giov. Battista Vico (5), «mentalitat» i «cultura» són conceptes correlatius i inseparables: l'un s'explica per l'altre i viceversa; i és sabut que una de les diferències més visibles entre l'home i l'animal, assenyalada àdhuc pels autors neodarwinians, és que l'animal no és pròpiament subjecte de cultura (6). Avui, després d'algunes discussions necessàries, la locució «Psicologia animal» ha acabat per pendre carta de naturalesa científica; inversament, cal registrar entre els mateixos partidaris de la doctrina de l'evolució mental la tendència a reservar el terme «mentalitat» per a significar el

(1) Ens referim especialment a Ch. Letourneau en el seu llibre *La Psychologie ethnique* (París, 1901).

(2) C. RANZOLI: *Dizionario di scienze filosofiche*, 2.ª ed. (Milà, 1916), p. 688.

(3) E. GOBLOT: *Le vocabulaire philosophique*, 5.ª ed. (París, 1920), p. 340.

(4) Vaig fer aquesta afirmació en el curset abans esmentat, quan encara no tenia coneixement del llibre de LÉVY-BRUHL: *La mentalité primitive* (París, 1922), en el qual aquest autor sosté el mateix punt de vista. Vegi's p. I.

(5) En 1725 Vico estableix el principi «que questo Mondo Civile egli certamente è stato fatto dagli uomini: onde se ne possono, perchè se ne debbono, ritrovare i Principii dentro le modificazioni della nostra medesima Mente Umana». *Principii di Scienza Nuova*, (ed. de Milà, 1831), llib. I, p. 178.

(6) Vegi's FRANZ BOAS: *The mind of primitive man* (Nova York, 1919), cap. IV, p. 96.

grau superior de desenrotllament de la vida de consciència, és a dir, la consciència humana (1).

El terme «primitiu» requereix un anàlisi més detingut. Usem el mot «primitiu» com a sinònim de «simple», ço és, d'un conjunt d'aptituds primàries que poden considerar-se com el punt de partida d'un desplegament gradual d'activitats. Primitiu, però, no vol dir *absolutament* simple o elemental. Simple és fins a cert punt la llavor diminuta de la qual n'eixirà, mitjançant successius desenrotllaments, la futura planta, tal volta l'arbre corpulent que desafiarà els vents i les tempestes; i, no obstant, estudiada aquella mateixa llavor al microscopi, l'embrióleg hi descobrirà una complexitat insospitada per l'observador vulgar. Així mateix les incipients aptituds mentals del noi o del salvatge si fos possible sotmetre-les a un anàlisi psicològic en condicions verament extraordinàries — a una espècie de micropsicologia, — mostrarien una complexitat més grossa del que fins ara s'habia cregut, com ho deixen entreveure els recents estudis de Psicologia infantil, les darreres investigacions etnogràfiques i, complementàriament, els resultats de la Prehistòria.

Primitiu no és sinònim d'«inferior». L'escola antropològica anglesa dominada pel doble principi de la selecció natural darwiniana i l'evolució progressiva, d'una banda, i l'escola sociològica francesa inspirada en la llei dels tres estats d'A. Comte, per l'altra, han vulgaritzat el concepte de «societats inferiors» en oposició al de societats cultes o civilitzades. La mentalitat primitiva, quan es desenrotlla *normalment*, es manifesta amb un seguit de productes, no certament de classe superior ni inferior si se'ls compara amb els productes consemblants de les societats civilitzades, sinó *diferents*, ben propis, *sui generis*, gairebé sempre caracteritzats per una ingènua i forta originalitat. L'art erudit o civilitzat i fins la ciència s'han inspirat mantes vegades en aquestes creacions primitives. La mentalitat primitiva, però, pot experimentar desviacions i consegüentment caure en aberracions lamentables, exactament el mateix que passa amb les societats civilitzades quan es desenrotllen d'una manera anormal. I sols en aquest cas es pot parlar pròpiament de productes *inferiors*, però — noti's bé — en comparació amb les manifestacions *normals* de la mateixa mentalitat primitiva, no en oposició als productes de les societats civilitzades.

Preferim la denominació «mentalitat primitiva» a la de «mentalitat de l'home natural». El concepte d'*home natural* és equívoc: forjat *a priori* en els segles XVII i XVIII al servei de doctrines polítiques, condueix igualment a una interpretació pessimista (Hobbes) que a una interpretació optimista

(1) LÉVY-BRUHL ja en el seu llibre *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures* (Paris, 1912) aplica exclusivament la denominació «mentalitat primitiva» a les «societats humanes inferiors»; i, després de criticar alguns caires de la doctrina biològica d'A. Comte, prescindeix expressament de les societats animals en el transcurs de l'obra. (Vegi's, Introd., V, p. 19). Idèntic criteri segueix en el recent llibre suara citat *La mentalité primitive*.

(Rousseau) de la naturalesa humana estudiada en abstracte. Psicòlegs, etnòlegs i antropòlegs de l'escola alemanya han divulgat el concepte d'homes i pobles *naturals* (*Naturmenschen*, *Naturvölker*) en oposició al d'homes i pobles de cultura. Sense negar que els factors de la naturalesa física influeixen més decisivament sobre la mentalitat de l'home primitiu que sobre la mentalitat de l'home civilitzat, cal convenir que l'home primitiu és també un home d'esforç i de reflexió, posseint ja una certa tècnica empírica tan elemental com es vulgui, però tècnica a la fi. L'home primitiu és en part producte de la naturalesa i en part obra d'ell mateix: encara que rudimentàriament, es planteja ja en ell d'una manera viva i dolorosa l'oposició entre esperit i natura, que ell resol en una síntesi elemental de cultura, que no és altra cosa que la naturalesa conquerida, humanitzada. Sense aquella oposició originària no s'explicaria l'ascensió gradual i esforçada vers la civilització. Per això els mateixos tractadistes alemanys s'han vist obligats a esclarir el concepte d'*home natural*, «el qual — ha escrit el professor Fritz Schultze (1) — ni és un salvatge en el sentit d'un furiós, ni un home ideal, ni un animal, sinó que és sempre ja un *home de cultura*, encara que en un grau molt baix, ja que, per exemple, sap encendre el foc, cosa que no sap fer cap animal, i altres coses per l'estil. Sols en aquest sentit — afegeix — es pot usar la denominació «home natural». Tant se val, doncs, emprar la denominació «mentalitat primitiva», que és ben entenedora i no necessita cap esclariment.

Ni, per últim, valdria al·legar en defensa de la rebutjada denominació d'«home natural», que l'estudi de la mentalitat primitiva, que alguns han qualificat d'«història natural de l'esperit humà», es fa emprant el mètode propi de les ciències naturals — afirmació aquesta que és repetida com un lloc comú científic sense contrastar-la, — puix, com veurem, l'esmentat mètode en part és seguit, però deu ésser superat mitjançant l'ús del mètode psicològic, per tal d'arribar a resultats veritablement positius i interessants.

Cal que puntualitzem ara l'extensió del concepte de «primitiu». Antropòlegs i etnòlegs han aplicat aquest concepte gairebé exclusivament als salvatges. També s'ha aplicat sense dificultats a l'home prehistòric; i és sabut el paral·lelisme que s'és establert entre el salvatge i l'home prehistòric, i l'apel·lació que sol fer-se a la vida actual del primer per tal de reconstituir, davant la insuficiència radical de dades, la vida pretèrita del segon.

L'extensió del concepte de «primitiu» a les societats civilitzades, en canvi, s'ha fet d'una manera vacil·lant i amb excés de reserves i limitacions. Es aquest un punt interessant que convé posar en clar si hom vol establir sòlidament el concepte de mentalitat primitiva. La teoria de les supervivències de E. B. Tylor (2), que tanta acceptació ha tingut en el doble camp de l'An-

(1) *Psychologie der Naturvölker* (Leipzig, 1900), Introd., p. 1.

(2) *La civilisation primitive*, trad. de Mme. P. Brunet (Paris, 1876). Vegin-se els capítols III i IV, pp. 81 i ss.

tropologia i l'Etnografia, parteix d'un erro fonamental: identifica el concepte de «primitiu», que és d'ordre psicològic, amb el concepte de «reculat» o «endarrerit», que és d'ordre històric. Per a Tylor les manifestacions tradicionals conegudes amb el nom de *Folklore* (mites, llegendes, supersticions, usos, ritus, cerimònies, etc.) que perduren en el si de les societats civilitzades són romanalles de cultures anteriors caigudes en desús. Aquestes supervivències sols obtenen veritable significació quan se les estudia retrospectivament, çò és, situant-les orgànicament en el respectiu moment cultural en què estigueren en plena vigència. La civilització, segons aquesta teoria, és produïda des de fora, en virtut de successius aluvions socials. La interpretació de les supervivències és tasca genuïna del naturalista i a tot estirar de l'arqueòleg.

La teoria de les supervivències més que falsa és deficient per una banda i excessiva per l'altra, segons comprova una severa revisió psicològica de la mateixa. No explica per què les supervivències es sostenen i, per altra part, estén indegudament el concepte de supervivència a productes populars, certament de contextura primitiva, però que no seria difícil provar que són de nova creació. El professor R. R. Marett, d'Oxford, en una sèrie d'estudis acoblats recentment en un llibre interessantíssim i a l'ensem simptomàtic, puix denuncia una transformació de l'escola antropològica anglesa, ha fet una seriosa crítica de la teoria de les supervivències. La vida d'un poble — diu (1) — no és purament estructurada per la pressió cultural exercida des de fora, sinó que és la resultant d'un desplegament que s'opera des de dintre mitjançant un procés de selecció sobre tot lo que li és presentat. El folklorista deu atendre a l'aspecte psicològic en l'estudi de les supervivències, les quals no són meres relíquies del naufragi del passat, sinó que tenen una valor actual: són també expressió d'aquelles tendències de la nostra comuna naturalesa que tenen la fortuna de persistir després d'un llarg procés. No cal confondre lo primitiu en el tipus amb lo primitiu en el temps. La manca de significació d'un fet tradicional, considerat com a supervivència, pot ésser deguda a altres causes que a un procés de desús explicable històricament. Tal vegada aquella mancança necessiti ésser explicada psicològicament com a resultat de l'existència d'una determinada aptitud mental pertanyent a un tipus desintegrat o imperfectament racional. Per exemple, un conte popular no ha d'ésser necessàriament derivat d'un original salvatge perquè aquell impliqui una manera simple del pensar, puix un tal hàbit mental no ha d'ésser confinat als salvatges.

En resum: el professor R. R. Marett escurça notablement la distància entre la mentalitat del salvatge i la mentalitat de l'home primitiu d'un poble civilitzat. «Les nostres diferències culturals — conclou — no passen de la superfície. Per sota d'aquestes persisteixen les tendències espirituals d'una

(1) *Psychology and Folk-lore* (Londres, 1920), caps. I i VI, pp. 1 i 120.

manera gairebé constant. Dels pagesos (*peasants*) i dels salvatges podem aprendre el que siguin aquelles tendències, puix els impulsos latents en la nostra vida són amplament manifestats en els uns i els altres.»

Un pas més, i alguna aclaració necessària. El tipus primitiu subsistent dintre d'un poble civilitzat — al qui des d'ara designarem amb la denominació un xic convencional, però molt comprensiva de l'*home folklòric* — troba certament la seva genuïna expressió en determinades capes socials: pastors, pagesos, bosquerols, pescadors, etc. Un poble civilitzat no és, però, des del punt de vista mental com un sistema de castes. No existeix una barrera intel·lectual infrangible entre els nostres pastors i pagesos d'una banda i les classes lletrades de l'altra; i fóra una hipòtesi arriscada suposar que la base de comparació mental dels primers cal anar a cercar-la *exclusivament* i directa en els salvatges, saltant per damunt de la comunitat civilitzada de què formen part. Constatem abans que tot el fet de què els productes «folklòrics», siguin o no supervivències — un adagi, una cançó popular, una dansa, un mite, una rondalla, etc. — poden ésser perfectament compresos i gustats per les diverses classes socials, àdhuc les més refinades. Més encara, són totes aquestes classes socials, és el «poble enter» — com afirmà d'una manera quelcom imprecisa i unilateral l'escola històrica del Dret, a Alemanya, i ha aclarit després l'escola de la *Völkerpsychologie* (1) — que sosté i elabora quotidianament els usos, costums, creences i el llenguatge. El pensar primitiu no és sempre i en tot cas una manera endarrerida, accidental o deformada de la mentalitat, ni sisquerra quan es dona en el tipus superior de cultura, puix respon a una necessitat permanent de l'esperit en tota collectivitat civilitzada. Quan hem establert el tipus de l'*home folklòric*, tots, en una forma més o menys debilitada, ens hi hem de considerar representats. Tots, en diferents moments — i no els menys importants de la nostra vida — pensem habitualment com pensen els nostres pagesos, i més d'una vegada haurem pogut aprendre de llur saviesa. Registrant les vides anecdòtiques dels grans homes autèntics, descobrim en ells, sobretot quan se'ls estudia fora de llur especialitat obsessionant, el fons primitiu d'un noi. Diguem de pas que la mateixa civilització perillaria si algun dia podés arribar a extingir-se aquest fons de reserva de la vida primitiva i espontània. El furor anti-intel·lectualista de l'actual filosofia pragmatista significa un toc d'atenció referent a l'esmentat perill. La intuïció bergsoniana és el retorn sistemàtic a la vida primitiva de l'esperit davant les engúnies d'una civilització massa reflexiva i complicada. En fi, la Psicologia nacional estaria mancada de fonament i no podria sisquerra intentar-se o bé no passaria d'una modesta psicologia de classe, si no es basés preferentment sobre aquest fons general i

(1) Vegi's el programa de la *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*, dirigida per M. Lazarus i H. Steinthal, en el vol. I (Berlín, 1860), pp. 27 i ss.— Cr. W. WUNDT: *Völkerpsychologie*, vol. I (Leipzig, 1911), Introd., II, pp. 7 i ss.

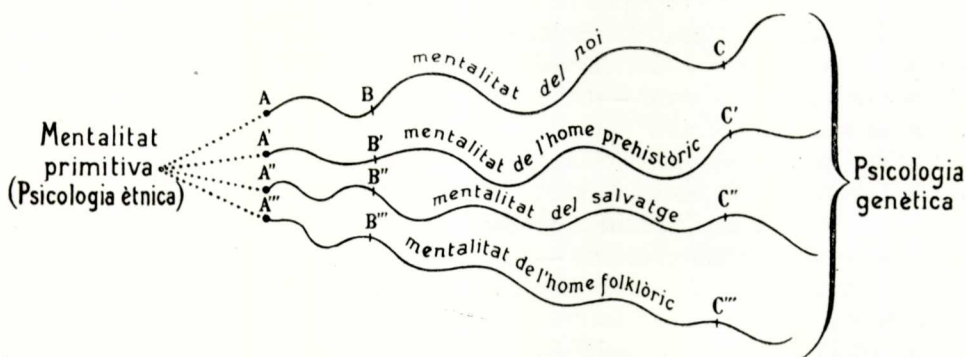
primitiu de creences, ritus, usos, tradicions, etc. que ve a ésser com l'actual comú denominador mental de tot un poble.

Per últim, si «primitiu», segons hem deixat establert, és sinònim de «simple» i és un concepte psicològic abans que històric, sense necessitat de més explicacions per ara, podrem incloure també dintre del concepte genèric de mentalitat primitiva la mentalitat de l'infant.

Recapitulant, podríem ara definir la mentalitat primitiva com *el conjunt de disposicions intel·lectuals, de tendències afectives i de creences fonamentals que són com el punt de partida d'un procés de cultura.*

La mentalitat primitiva estudiada en general és l'assumpte de la Psicologia ètnica, la qual comprèn quatre capítols corresponents a altres tantes psicologies parcials, a saber: 1) la mentalitat de l'home prehistòric; 2) la mentalitat del salvatge; 3) la mentalitat de l'home folklòric, i 4) la mentalitat de l'infant.

El següent esquema resumeix el que deixem exposat i a l'ensem ens il·lustrarà per a altres explicacions complementàries.

Notem, abans que tot, que cadascun d'aquests capítols de la mentalitat primitiva constitueix una veritable *psicologia genètica*, puix es tracta de sorprendre o de reconstituir, fins on sigui possible, el procés de desenrotllament mental en l'home prehistòric, en el salvatge, en l'home folklòric i en l'infant respectivament, amb la doble finalitat de cotejar els resultats i veure si existeix un fons comú que permeti afirmar la unitat d'aquelles quatre mentalitats. El mètode adequat seria comparar manifestacions culturals d'una mateixa classe (dibuixos, objectes d'ús, actituds i gestos vius o perpetuats pel gravat, etc.) que corresponguessin a diversos graus del desenrotllament mental (A, A', A'', A'''; B, B', B'', B'''; C, C', C'', C'''), per

tal d'apreciar el major nombre de semblances o de divergències en cada cas experimentat.

Aquestes quatre psicologies, doncs, ultra el seu caràcter genètic, han d'ésser intentades *comparativament*, establint-se inicialment un veritable paral·lelisme entre les quatre respectives mentalitats considerades totes amb pròpia substantivitat i no com a subordinades. És hora ja de prescindir, per perturbadora, de la idea *a priori* d'evolució emprada en un sentit transcendent, que condueix a estudiar la vida de l'infant, la de l'home prehistòric i la dels salvatges com una successió necessària de la vida animal, i, consegüentment, ha portat a l'escola antropològica anglesa a interpretar el *Folklore* com una supervivència de la vida salvatge. L'historiador imparcial de la Filosofia, atent exclusivament al pur dinamisme de les idees, té que reconèixer que la hipòtesi de l'evolució i molt especialment la doctrina darwiniana de la selecció natural han contribuït poderosament al progrés de les ciències psicològiques. La creació de la moderna psicologia genètica amb ses interessants modalitats es troba gairebé entera en alguns capítols assenyalats del llibre *L'origen de l'home* (1). Darwin, que no era pròpiament un filòsof i que insistentment declara que tracta les matèries sols com a naturalista, per una estranya paradoxa que es repeteix més d'una vegada en la història del pensament, ha tingut la virtut d'imposar *a priori* una veritable hipòtesi metafísica, — que no és altra cosa la selecció natural elevada a principi explicatiu del procés dels éssers vivents — condemnant a esterilitat els mateixos estudis sobre la ciència de l'home que amb tanta fortuna havia empès. Lévy-Bruhl considera un progrés científic l'haver-se desentès a la fi de tota idea *a priori* sobre l'evolució dels éssers vivents, i, de fet, emprèn els seus estudis sobre les funcions mentals dels primitius prescindint de l'estudi de les funcions animals: «S'és acabat en endavant — diu (2) — el dificultar l'estudi pròpiament biològic amb idees preconcebudes sobre la subordinació dels éssers els uns amb els altres, fetes totes les reserves sobre la possibilitat de formes originàries comunes, anteriors a la divergència dels tipus. Semblantment, hi ha caràcters comuns a totes les societats humanes pels quals es distingeixen de les altres societats animals: una llengua hi és parlada, s'hi trameten tradicions, i institucions hi són sostingudes. Per consegüent, les funcions mentals superiors tenen arreu un fons comú que no pot pas deixar d'ésser el mateix.» En fi, els importants treballs de F. Graebner (3) i el P. W. Schmidt (4)

(1) CH. DARWIN: *The descent of man and selection in relation to sex* (ed. de Londres, 1909), especialment els caps. III, IV i V, pp. 98 i ss. — Cr. J. M. BALDWIN: *Le Darwinisme dans les sciences morales* (trad. Duprat, Paris, 1911), c. I, pp. 43 i ss.

(2) *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures* abans citada, Introd., V, p. 20.

(3) *Methode der Ethnologie* (Heidelberg, 1911). Vegi's especialment el c. IV, n.º 2, pp. 77 i ss.

(4) Vegi's la part dedicada a l'Etnografia en la publicació (actualment suspesa) *Der Mensch aller Zeiten* (Allgemeine Verlags-Gesellschaft, Berlin-Munich-Viena), especialment els quaderns 26, 28 i 29, pp. 26, 35, 41, 136 i 144 respectivament.

concorde a apreciar que la idea d'evolució presa en sentit transcendent ha sigut perturbadora en els estudis etnogràfics, retrassant el donar una base positiva a la teoria del desenrotllament de la cultura.

Cal, doncs, proclamar, com a primera exigència, si es vol imprimir als estudis sobre la mentalitat primitiva un caràcter eminentment positiu, la necessitat de situar-los en el pur terreny de la Psicologia i més concretament, de la Psicologia humana. Solament després d'esgotada la labor psicològica, no abans, serà correcte intentar una explicació metafísica sobre la base dels fets rigorosament establerts en nombre suficient, per aquell qui es senti amb força per a bastir una teoria filosòfica de l'home primitiu.

El mètode d'estudi de la mentalitat primitiva basat en la comparació de les quatre psicologies que deixem establertes ha tingut interessants preludis que no volem deixar d'esmentar. Prehistoriadors i etnògrafs, com ja hem apuntat abans, comparen freqüentment l'home prehistòric i els salvatges. A l'escola antropològica anglesa es deu especialment l'haver establert d'una manera metòdica la comparació entre la cultura salvatge i les manifestacions del *Folklore*, amb les reserves i limitacions que abans hem criticat. La introducció de l'infant com un terme positiu de la comparació s'ha anat obrint pas amb moltes vacil·lacions, malgrat que els missioners i els exploradors en llurs narracions, portats d'una intuïció precientífica molt segura, comparen sovint la mentalitat del salvatge amb la del noi, registrant llurs trets comuns. Wundt no admet la contribució de la Psicologia del noi en l'estudi de la vida mental primitiva. El noi d'un poble civilitzat — diu — està voltat d'influències que mai no poden ésser eliminades respecte d'aquells estats que neixen espontàniament de la mateixa consciència del noi (1). El paral·lel entre el salvatge i el noi ha sigut expressament intentat des del camp de la Psiquiatria, no sempre amb les mateixes finalitats que ara ens interessen. L'escola criminològica italiana, a l'explicar el delictes com un cas d'atavisme, çò és, com un retorn a l'home primitiu, ha comparat l'home delinqüent amb el salvatge i el noi (2). Recentment el professor S. Freud, posant a contribució les doctrines de la Psicoanàlisi en l'estudi de la vida salvatge, «s'ha arriscat a cercar la significació originària del totemisme per mitjà de llurs petjades infantils, çò és, per les indicacions en què reapareix aquell fenomen en el desenrotllament dels nostres propis nois» (3).

(1) *Elemente der Völkerpsychologie* (Leipzig, 1912), Introd., p. 4.

(2) VEGI'S C. LOMBROSO: *L'uomo delinquente* (Tori, 1878), caps. III, VII, XI i XVII, pp. 85, 140, 206 i especialment la 379. — El mateix LOMBROSO: *Le crime. Causes et remèdes* (París, 1899), apèndix 4, p. 569. — R. GAROFALO: *La Criminologie* (trad. i ed. de París, 1888), 2.ª part, cap. I, art. V, pp. 100 i ss.

(3) *Totem and Taboo. Resemblances between the Psychic Lives of Savages and Neurotics* (trad. A. A. Brill, Londres, 1919). VEGI'S especialment el cap. IV, pp. 166 i ss.

*
* * *

Anem ara a puntualitzar, amb tota la brevetat possible, les condicions especials en què és possible intentar cadascuna de les quatre psicologies comparades *en funció de les demés*; perquè de la Psicologia de l'home prehistòric, del selvatge, de l'home folklòric i de l'infant ens interessen preferentment les *interferències* derivades de la comunitat de l'assumpte: l'estudi de la mentalitat primitiva.

Procedirem per ordre de menys a més facilitat per a la interrogació directa del subjecte.

L'escassetat de dades mentals sobre l'home prehistòric és un fet massa evident perquè tinguem que insistir-hi. Tota tentativa per a restablir la mentalitat de l'home prehistòric ha de topar amb un seguit de dificultats insuperables. És una empresa semblant a la d'aquell que es proposés renuar una llarga cadena de la qual no existís ja el major nombre de les anelles. Els esforços de l'Antropologia prehistòrica — la qual, basant-se en la relació existent entre lo físic i lo psíquic, intenta per la configuració dels cranis inferir el grau de desenrotllament mental especialment de l'home fòssil — no han d'ésser menyspreats, dintre de la més prudent reserva. Les dades més positives, però, les trobem en les manifestacions culturals. S'ha dit que la Prehistòria, basada en l'estudi de les restes materials de la vida humana pertanyents a les edats més reculades, dona a conèixer solament la cultura material. Tota manifestació de cultura és sempre una manifestació espiritual. Les formes diverses de l'habitació, els objectes d'ús quotidià referents a l'alimentació, a la defensa personal, a la caça i a la guerra, els diversos tipus arquitectònics de sepultures juntament amb els detalls que mostren els ritus amb què s'efectuava l'enterrament, són dades interessants per a la difícil tasca de reconstituir la mentalitat de l'home prehistòric.

Hi ha, però, una manifestació d'extraordinària importància espiritual, i és l'art, el qual, en formes més o menys rudimentàries, constitueix ja l'obligat amaniment en les diverses modalitats de la vida prehistòrica. Sobretot l'art rupestre, que apareix en els períodes paleolítics, ofereix una excel·lent base per a la psicologia comparada. La tècnica d'aquest art, els assumptes de la seva preferent elecció, les actituds estilitzades de les persones i dels animals, són altres tants caires que suggereixen la comparació amb l'art dels salvatges, dels nostres pastors i dels nostres infants; i no és aventurat anticipar en aquest punt que del coteig metòdic, persistent i minuciós a base de materials múltiples i variats, n'han de brollar conclusions interessants relatives al procés de la mentalitat primitiva en general.

La Psicologia infantil en els seus primers passos opera en condicions molt semblants a la Psicologia animal. Tasca difícilíssima la de penetrar en l'ànima

del noi, l'investigador es sent, però, fortificat cada dia que passa amb la positiva esperança de que es troba en presència d'un candidat a home. Situat en aquesta via de creixent expectació, l'actitud del conreador de la Psicologia ètnica davant del noi és inconfusible amb la del conreador de la Psicologia pedagògica. Al primer l'interessa abans que tot el procés de desponcellament de les aptituds mentals de l'infant, o dit d'altra manera, l'estat mental primitiu, virginal del noi; l'educador, en canvi, posa el seu màxim interès en comprendre la transformació mental del noi, çò és, el seu gradual ingrés i permanència en la vida civilitzada mitjançant la formació de nous hàbits que es van consolidant. Per això la Psicologia infantil, considerada en l'aspecte ètnic, podria qualificar-se de psicologia *instantània* i també de psicologia *de pas*.

I aquí cal registrar una diferència entre la mentalitat del noi — ens referim sempre al noi que es desenrotlla dintre d'un mitjà civilitzat — i la mentalitat del salvatge, diferència que ha de pendre en consideració la Psicologia ètnica. Mentre el desenrotllament mental del noi, sobretot en els graus més elementals, es tradueix en un seguit d'estats psíquics fugacíssims, puix, com hem dit abans, les aptituds mentals del noi es transformen d'una manera ràpida i gairebé imperceptible al contacte de la civilització que l'envolta, en el salvatge el desenrotllament mental es realitza d'una faisó lenta i sols fins a un cert grau d'elevació. Dintre de la comunitat salvatge perduren uns mateixos estats psíquics, tant en els individus com en la col·lectivitat, a menys que fets o procediments insòlits (la conquesta, les missions, la colonització, etc.) vinguin a obrir la via de la civilització.

Pel que deixem exposat es comprèn que el mètode de la Psicologia infantil en la seva modalitat ètnica ofereixi algunes particularitats dignes d'esment. El mètode de Preyer (1), repetit en part per Baldwin (2), de fer el diari mental d'un noi — el seu fill, — amb la suposició tàcita de que així es fa també la història del noi en general, per massa simplista, aportaria escassos resultats per a la Psicologia ètnica. Resumint el que hem après en les nostres observacions i en el maneig de materials referents als infants (3), ultra les anotacions sempre indispensables de l'edat i el sexe, passem a establir les següents regles:

1.ª Les observacions han de fer-se en infants pertanyents a cercles culturals diversos, enfocant, però, les experiències en aquells que viuen en un ambient més primitiu. Àdhuc en aquest darrer cas, convé distingir entre els nois de llocs de pescadors, els nois de pagès o que formen part de la comunitat agrícola i els nois criats a l'alta muntanya, gairebé sense contactes socials.

(1) *El alma del niño* (trad. M. Navarro, Madrid, 1908).

(2) *El desenvolvimiento mental en el niño y en la raza* (trad. L. Umbert), Barcelona, «Biblioteca Sociològica Internacional».

(3) En els dos Arxius abans esmentats hi ha una secció de Psicologia infantil.

2.ª No és indiferent la matèria de les experiències. Cal prestar especial atenció a certs temes típics de la vida primitiva: llenguatge infantil, jocs, rondalles, formes rudimentàries del teatre com els putxinel·lis, etc.

3.ª Cal tenir present la relació del subjecte infantil amb la matèria de l'experiència, canviant a posta els termes d'aquesta relació. Així, un mateix tema — per exemple, la rondalla d'*En Pere sense por* — pot ésser triat per observar la imaginació i l'emotivitat en els nois de ciutat, de pagès i de l'alta muntanya. Altra forma de l'experiència seria, en canvi, sotmetre un noi de l'alta muntanya a les graduals sorpreses de la vida d'una ciutat poblada, i viceversa, situar més o menys de temps un noi de ciutat dintre de la vida primitiva d'un llogaret o de la muntanya, anotant en cada cas els resultats de les observacions.

L'estudi de la mentalitat salvatge presenta dificultats enormes, com han reconegut els etnògrafs. Totes les dificultats es resumeixen en una: el difícil que és arribar a una situació de mútua i cordial confiança amb el salvatge. Ultra els obstacles de la llengua i de la diferència de cultura, existeix un doble prejudici: l'explorador o el viatger porta arrelades les idees de la civilització i del seu ofici intel·lectual que el porten a considerar el salvatge com un subjecte pacient, dotat d'una naturalesa espiritual inferior o diferent de la seva; el salvatge, en canvi, des del començament veu en el missioner o l'explorador el seu natural enemic, un ésser tal vegada superior, però diferent de la seva raça, al qui creu prudent — àdhuc quan s'ha arribat al tracte personal — amagar certs secrets de les seves creences i pràctiques — patrimoni, per altra part, d'una classe privilegiada, — çò és, lo més profund i típic de la seva rudimentària cultura.

Per altra banda, la cultura salvatge, dins del seu caràcter elemental, constitueix un tot lògic i fins sistemàtic, i és impossible conèixer a fons l'esperit d'una sola institució si se la deslliga del conjunt orgànic de què forma part. Aquest coneixement suposa, com a primera condició, la llarga convivència espiritual amb la comunitat salvatge que es tracta d'estudiar.

Es per totes aquestes anotades dificultats que la documentació referent a la vida i costums dels pobles salvatges deguda als viatgers, geògrafs, lingüistes, etc., necessita una severa revisió. Els etnògrafs convenen que de totes les narracions, són les fetes pels missioners les que ofereixen una valor més documental i fidedigna. I es comprèn: la conversió, objectiu suprem del missioner, suposa el coneixement previ — instintiu almenys — de la psicologia del salvatge. La conversió no consisteix a fer el buit espiritual, cosa psicològicament impossible, ni és tampoc una creació *ex nihilo*. La conversió parteix del fet natural de les aptituds mentals del salvatge, a les quals el missioner es veu obligat a respectar fins a cert punt, encarrilant-les vers els nous ideals religiosos, o més amplament, vers una nova vida espiritual. En tant és això cert, que durant el període immediat a la conversió — període que a vegada es perllonga molt de temps — el missioner ha de transigir amb

certes pràctiques de la vella vida, puix sap que els hàbits mentals del salvatge es transformen molt lentament.

És laudable la tendència a donar al missioner i a l'explorador una preparació adequada, ensinistrant-los en el coneixement de la llengua i costums dels salvatges. A aquesta finalitat responen els Instituts missionals, les Escoles colonials o institucions com l'Oficina d'Etnologia del *Smithsonian Institute* de Washington. Però hi ha en tot això un cert perill, i és que el futur explorador s'aficioni a determinades teories, comprometent l'espontaneïtat de les seves observacions. «Molts també, eclesiàstics o laics — adverteix Lévy-Bruhl (1), — han llegit les obres de Tylor i de Frazer, i han esdevingut llurs deixebles. Donant-se des d'aleshores per tasca l'aportar una nova comprovació a les teories de llurs mestres, observen amb prejudici.»

El *Folklore* ofereix un doble inseparable aspecte d'estudi: és expressió de la cultura popular tradicional i és a l'ensem un producte mental col·lectiu. És en aquest segon aspecte que el *Folklore* és objecte d'estudi de la Psicologia ètnica, denominada també, segons aquest nou matís, Psicologia folklòrica. I per tal que els materials folklòrics esdevinguin veritables documents psicològics, cal que les recerques estiguin ben orientades (2).

El folklorista deu coparticipar sentimentalment en les manifestacions populars, per a aplicar-se de seguida a llur intel·ligent recol·lecció. El divorci espiritual entre el recercador i el poble, degut a què el primer consideri el *Folklore* com un producte inferior o endarrerit i en general a voler avençar la seva interpretació científica, viciaria radicalment la investigació, llevant-li tota valor documental.

Cal anotar les circumstàncies en què és produïda la manifestació popular (lloc, data, ocasió i fets concomitants) i sobretot les circumstàncies personals del subjecte folklòric (naturalesa, sexe, edat, ocupació, motius del seu obrar, etcètera), els agents d'introducció del fet tradicional, extensió del mateix i grau d'unanimitat amb què és practicat, etc.

És convenient l'ús de qüestionaris. La valor de les respostes, però, és sempre relativa, essent necessari moltes vegades adverar-les o ampliar-les amb la interrogació directa, quan això és possible.

Per últim, cal intentar el coneixement *exprés* i *intencionat* dels subjectes folklòrics i la descripció de llurs qualitats mentals. Aquesta tasca, un xic delicada, no exigeix una preparació psicològica especial, però sí una certa finesa d'observació que hom adquireix amb la pràctica.

(1) *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures* citada, Introd., V, p. 24.

(2) Les indicacions que segueixen són un breu resum dels mètodes de recerca seguits en l'*Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*. Un concepte més detallat dels mateixos pot veure's en els vols. I i II d'*Estudis i Materials*, en els 15 qüestionaris monogràfics publicats, i principalment en el *Manual per a recerques d'Etnografia de Catalunya*, redactat en col·laboració amb el professor J. M. Batista i Roca (Barcelona, 1922). Vegin-se d'aquest Manual especialment les «Instruccions generals» i tota la part dedicada a «Psicologia del poble català», pp. 5, 52 i ss.

Convé recollir, a aquest efecte, les formes tradicionals de les idees i sentiments més primitius, v. gr.: de la valentia i masculinitat, rivalitat, joia, ira, despit, burla, menyspreu, desig, advertència, dol, regraciament, cooperació, etc., així com l'expressió també tradicional de diversos afectes familiars i socials, i de la comunicació amb els infants i amb les bèsties.

S'imposa també la catalogació dels gestos i actituds tradicionals, estilitzats, col·lectius en una paraula, puix els individuals o purament arbitraris han d'ésser eliminats de l'observació.

En fi, hi ha que intentar la biografia del subjectes folklòrics, molts dels quals trobem en els diversos pobles: pastors, vaquers, eugassers, carboners, traguers, contrabandistes, velles-filoses, saludadors, cantaires tradicionals, caps de colla, hostalers, pescadors, el pregoner, el campaner, l'ermità, etc. I constituint un capítol especial, els tipus ambulants i les espècies conegudes de rodamons i passavolants: marxants, drapaires, esmolets, sanadors, captaires, etc. Es precis triar, per a les biografies, individus característics, representatius dintre de cada tipus. Les biografies han d'ésser fetes amb brevetat i concisió, sense retocs ni arranjaments artístics, procurant que el personatge folklòric parli el seu llenguatge peculiar i deixi transparentar llurs aptituds, idees i sentiments gairebé sense necessitat d'haver de declarar-les.

Per a acabar aquesta part referent al mètode de la Psicologia ètnica, indicarem alguns procediments comuns a les quatre psicologies comparades. En primer lloc, és indispensable l'ús del mètode comparatiu dintre de cadascuna de les quatre psicologies establertes, i, consegüentment, la determinació de les àrees del fenomen mental primitiu estudiat. Els resultats obtinguts respectivament mitjançant aquesta comparació de primer grau, çò és, dintre de la Psicologia prehistòrica, la Psicologia etnogràfica, la Psicologia folklòrica i la Psicologia infantil, caldrà cotejar-los, sostmetent-los de seguida a una comparació de segon grau, el resultat de la qual permetrà establir una conclusió referent al punt estudiat en ordre a la mentalitat primitiva amplament concebuda.

En segon lloc i per tal de donar estabilitat a les observacions, serà convenient emprar tots els mitjans moderns — com la fotografia, el fonògraf i el cinematògraf — sempre que ho permeti la naturalesa de l'assumpte, com també auxiliar-se de gràfics i mapes de les àrees fixades.

*
* *
*

No intentarem aquí fer una enumeració dels problemes de la Psicologia ètnica ni molt menys un programa sistemàtic de temes. En el transcurs d'aquest treball queden apuntats els problemes cabdals.

Sembla innecessari advertir que la Psicologia ètnica conreada en l'ample

sentit exposat contribuiria a il·lustrar els problemes particulars referents a l'home prehistòric, a l'Etnografia i el *Folklore* i a la Psicologia infantil.

La contribució de la Psicologia ètnica constitueix un magnífic reforç per a elaborar una teoria sobre la gènesi i desenrotllament de la cultura. En conseqüència, la naturalesa del fet etnogràfic quedaria més clarament explicada.

Cal revisar davant de la Psicologia ètnica certs conceptes bàsics de l'Etnografia, com els de «mana», animisme, creença, religió, màgia, «tabú», «totemisme», etc. Es precis també prestar especial atenció a l'estudi de certs fenòmens de mimetisme, de suggestió, d'èxtasi i ensopiment registrats en diversos sectors de la vida primitiva. Els neuròlegs i patòlegs, no sempre suficientment documentats i massa influïts pel prejudici de professió, tenen avui gairebé acaparats aquests darrers estudis.

La Psicologia ètnica suggereix dintre del domini del *Folklore* temes interessants i gairebé inèdits, com per exemple el de la psicologia dels subjectes folklòrics. Cal explicar psicològicament per què els subjectes més humils, absolutament il·letrats — recordem l'experiència esplèndida de Sancho Panza en el *Don Quijote!* — són precisament els qui ofereixen un filó més abundant i més ric a l'exploració folklòrica.

Per damunt, però, de tots aquests aspectes d'estudi trobem els problemes específics de la Psicologia ètnica. Cal intentar si existeixen trets comuns i característics de la mentalitat primitiva entesa en el seu ample sentit, çò és, predicables de la mentalitat de l'home prehistòric, del selvatge, de l'home folklòric i de l'infant. El resultat ens dirà si pot afirmar-se la unitat d'aquesta mentalitat primitiva. Caldrà aleshores encara explicar el mecanisme de la mentalitat primitiva així concebuda i les lleis que regeixen son desenrotllament.

El concepte ample de mentalitat primitiva que deixem exposat, permetria complir una elemental exigència del conreu de tota especialització psicològica. Avui és un postulat que el psicòleg professional no pot avançar un pas en ferm si no domina un sector, per modest que sigui, de la realitat empírica. Una psicologia llibresca o que hagi d'operar *sempre* i *necessàriament* sobre materials de segona mà, çò és, utilitzats sense poder observar de *proprio visu* el subjecte, està condemnada a la ineficàcia. Quelcom d'aquest defecte ens sembla haver advertit en alguns seriosos treballs sobre la vida mental primitiva. Comprenem perfectament que no tothom està en disposició d'anar a conviure llargues temporades amb els salvatges; però és cosa fàcil i fins agradable observar quotidianament la vida dels nostres infants i conversar joiosament, sense prejudicis, amb els nostres pastors, pagesos i pescadors. I tinc la convicció íntima que si s'hagués seguit aquest mètode, tan assequible i humà a la vegada, no s'hauria incorregut en la temptació de compendiar la vida mental primitiva en fórmules simplistes que pel mateix que expliquen massa no expliquen res.

En fi, l'objecció que se'ns podria fer de la dificultat de conrear assídua-

ment varies ciències a la vegada, sols fins a cert punt té valor. L'únic que ella significa és la necessitat de què antropòlegs, prehistoriadors, etnògrafs, folkloristes i psicòlegs acoblin llurs esforços d'una manera metòdica i permanent per tal de cotejar recíprocament llurs resultats i millor enfocar els problemes de conjunt des de llur respectiva disciplina científica (1).

TOMÀS CARRERAS I ARTAU.

(1) A aquest propòsit respon la creació de la *Societat Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria* fundada sobre la base primordial del *Laboratori d'Antropologia* del professor Telesforo de Aranzadi, del *Seminari de Prehistòria* del professor P. Bosch Gimpera i de l'*Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya* (connexionat amb l'*Arxiu de Psicologia col·lectiva i Ètica hispanes*) de la meua direcció.